3. Alsnö hus, Adelsö sn.

Pl. 1.

Litteratur: B. Thordeman, Dagbok och anteckningar från utgrävningen av Alsnö hus (ATA).

Fragmentet påträffades under antikvarien B. Thordemans utgrävning av Alsnö hus sommaren 1916 13 m. rakt S om byggnadens sydvästra hörn (schakt 23). Det bar spår av murbruk och har tämligen säkert varit använt som byggnadsmaterial. — Förvaras i Statens Historiska Museum (inv.-n:r 15825: 1126).

Sandsten. 0,41 × 0,34 m.

Inskrift:

aslụa-a . . . ulbi+
5 10

Runan 4 är skadad men har sannolikt varit **u**. Skadad är också nedre delen av runan 6; om den har varit **a** är ovisst.

4. Björkö, Adelsö sn.

Pl. 2.

Litteratur: L 334, D 2:55. Brev från Alex. Seton till Riksantikvarien J. G. Liljegren 16. 8. och 5. 12. 1826 (ATA); Liljegren, anteckning (ATA); N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830), s. 12 f.; G. Stephens, Old Northern Runic Monuments 3, s. 61; Statens Historiska Museum, Kort beskrifning utarb. af O. Montelius (1872), s. 49 (även i följ. uppplagor 1874, 1877, 1880, 1886, 1897, 1901, 1906, 1909, 1912); Statens Historiska Museum. Vägledning: Forntiden. [Utarb. av S. Lindqvist] (1923), s. 94; S. Bugge i ATS 5, s. 103; UFT 14 (1888), s. 339; O. von Friesen, Upplands runstenar (i: Uppland 2, 1908), s. 452, 2 uppl. (1913), s. 6, 17, Runorna i Sverige (3 uppl., 1928), s. 37, Runorna (1933) s. 154; Birka 1, utg. av G. Hallström (1913), s. 16 f.

Äldre avbildningar: J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, n:r 334 (ATA); Sjöborg a. a., fig. 108; Dybeck a. a.; foto i ATA (använt för avbildningar av v. Friesen och G. Hallström).

Om fyndet av runstenen meddelar N. H. Sjöborg i sin skildring av fornlämningarna på Björkö följande: »Af detta slott eller Ruin, som nu kallas Borgskans, ser man ännu murverk och däromkring vallar, som ännu innantill hafva 3 à 4 alnars höjd . . . Hela skansen är 308 alnar lång och har åt sjösidan varit otillgänglig i anseende till bärgets stora branthet. Det var här inne uti skansen åt bärgssidan, som jag år 1821, fann en sten med 2:ne Runrader . . . Denna sten har sedermera blifvit flyttad till Björkö by och där begagnad till trappsten, men slutligen blef Brukspatron Alexander Seton däraf ägare, som bortslog stenens nedre del, för att så mycket lättare kunna i papper aftrycka Runorna, hvarefter han aflämnat stenen till Kongl. Antiqvitets-Arkivet.» Något avvikande äro de uppgifter om fyndplatsen, som Alexander Seton några år senare (1826 $^{16}/_{8}$) lämnar i brev till Liljegren: »Här med följer den ende Run-inskrift som man vet af på Björkö. Runstenen stog på yttre sidan af Borgen midt emellan söder och Norr, på Östra sidan. Hade någon gräfvit under den, för så kallad Jorde-Gods, och stenen sedan ramlat utföre åt Gärdesgården nedanföre. En torpare förde bort den till sin stugu, till en Dörr-sten vid fot ingången. Jag har låtit afhugga den delen af stenen som innehöll eller som bar Runinskriften . . . Men det förmodas at denna lilla run-inskrift, i original kunna förvaras uti Kong. Samlingen för efterkommande.» På en plan över borgen, som Seton senare (1826 $^{5}/_{12}$) sänder Liljegren, har han utmärkt fyndplatsen: »För det Andra är speciel plan öfver Borgen. D är ungefärligen stället på östra sidan af borgevallen, der Runstenen fordom stått; eller den rödartad flata sandsten innehållande vid ena kanten en runinskrift — och hvilken Runinskrift är inlefvereradt till Kongl. Academien. Jag let afhugga den och har redan länge

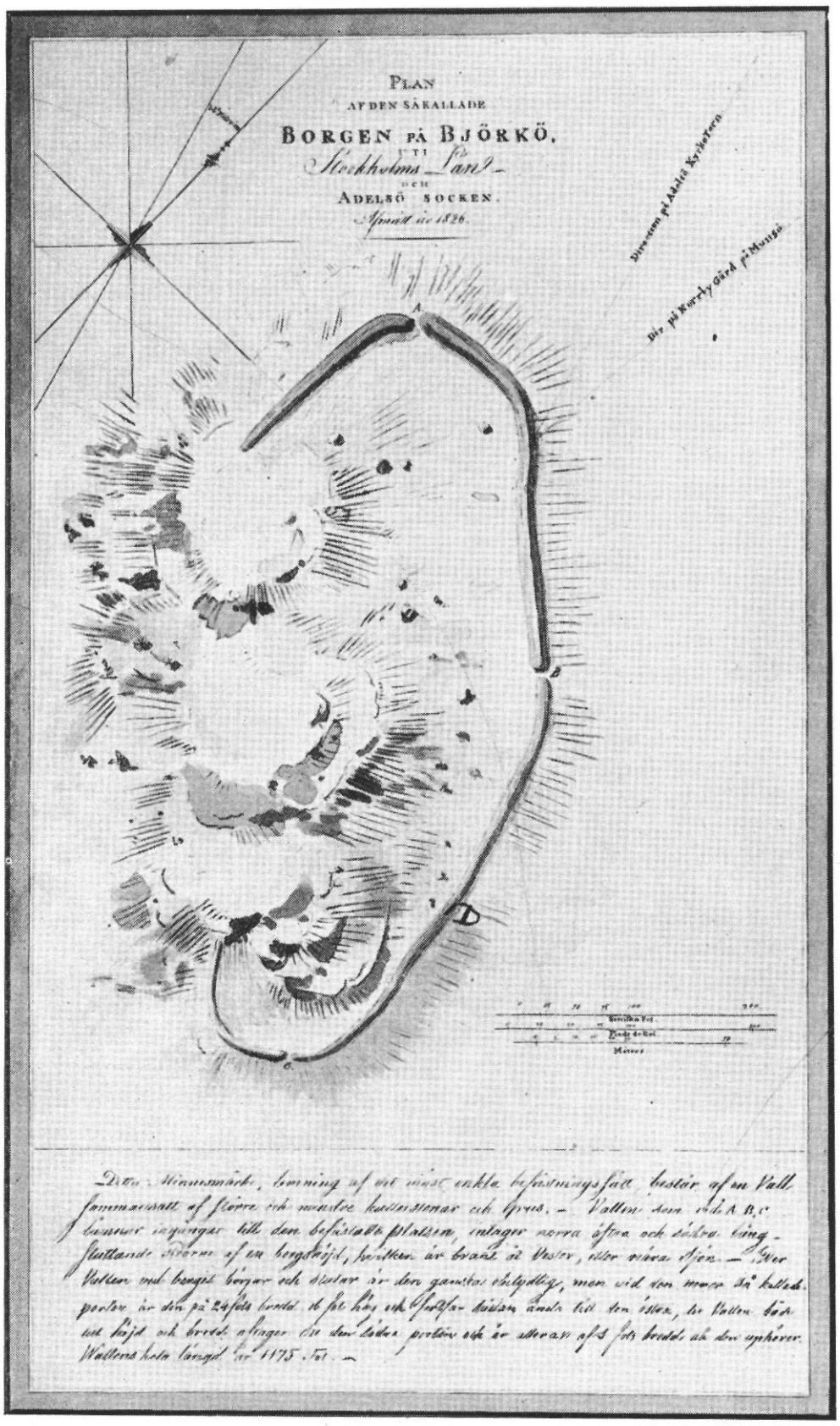

Fig. 2. Plan över borgen på Björkö, uppmätt av A. Seton 1826. *D* utmärker fyndplatsen för runstenen U 4.

sedan (för några Månader sedan) inlämnad till Herr Professoren beskrifning om den samma. Ungefärligen sålunda till utseende. Och mera gafs ej till då Herr Professor Sjöborg beskref utseendet, flere år tillbakas. Också ville jag knappast tro, det mera af inskriften har någonsin gifvits till.»

Sjöborgs och Setons uppgifter om stenens ursprungliga plats stämma ej alldeles överens. Sjöborg uppger, att han påträffade stenen »inne i skansen»; Seton, att den »stog på yttre sidan af Borgen . . . på Östra sidan» och att den »sedan ramlat utföre åt Gärdesgården nedanföre». Det är härvid att märka, att ehuru Sjöborg borde anses mest vittnesgill, hans uppgifter äro nedskrivna först flera år senare, tryckta år 1830. Det är möjligt, att hans minne av fyndet och av förhållandena på platsen ej längre var så säkert. Å andra sidan var stenen vid Setons besök 1826 flyttad och låg som tröskelsten vid en torpares stuga. Han kan sålunda endast bygga på uppgifter av Björköbor, som han utfrågat. Full visshet om var stenen ursprungligen har stått eller legat står uppenbarligen icke att vinna. Icke heller veta vi, huruvida den har haft något direkt samband med andra fornlämningar.

Liljegren meddelar (L 334), att stenen hört hemma »i borgskansen (upptagen år 1826)» och att det är »Hr. Alex. Seton, som den funnit». Setons uppgifter ligga tydligen till grund för Montelius' meddelande i Vägledningen för Statens Historiska Museum (1872): »På östra sidan om borgen stod fordom en vacker runsten, hvilken, sedan han kullfallit, blifvit lagd som dörrsten utanför en torpares stuga. År 1826 inlemnades till museum det afslagna stycket af denna sten.» — I Vägledningen 1923 omtalar S. Lindqvist runstenen i samband med fynd ur mansgravar på Björkö såsom en »med runinskrift försedd del av en sandstenshäll, som varit rest vid dylik mansgrav nedanför Borgen». Säkerligen är detta en slutsats på grund av inskriftens innehåll. — Orimlig är Dybecks uppgift, att »Stycket, hvaråa denna ristning förekommer, uppgifves vara sprängdt ur det berg, å hvilket Björkö ringmur finnes.»

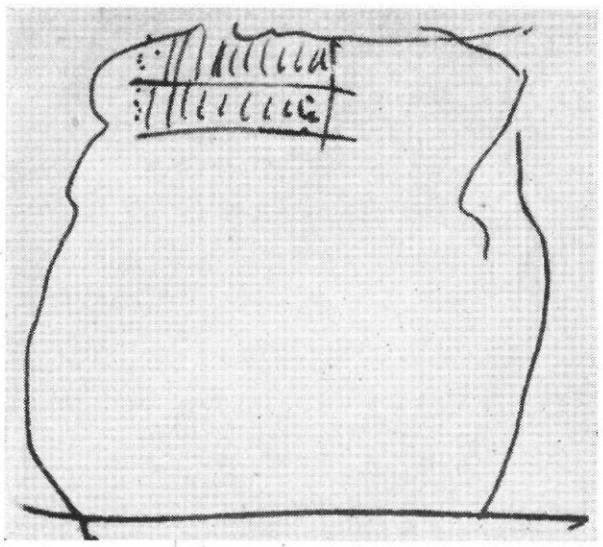

Fig. 3. U 4. Björkö, i runstenens ursprungliga form.
Skiss av A. Seton i brev till J. G. Liljegren d. 5.12. 1826.

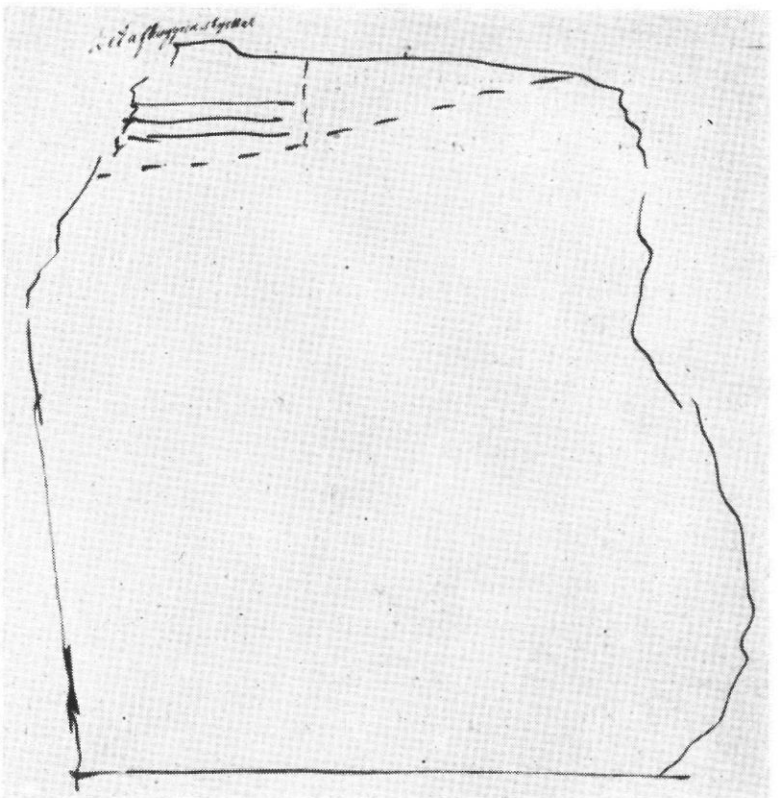

Fig. 4. U 4. Björkö, i runstenens ursprungliga form.
Teckning i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil (ATA).

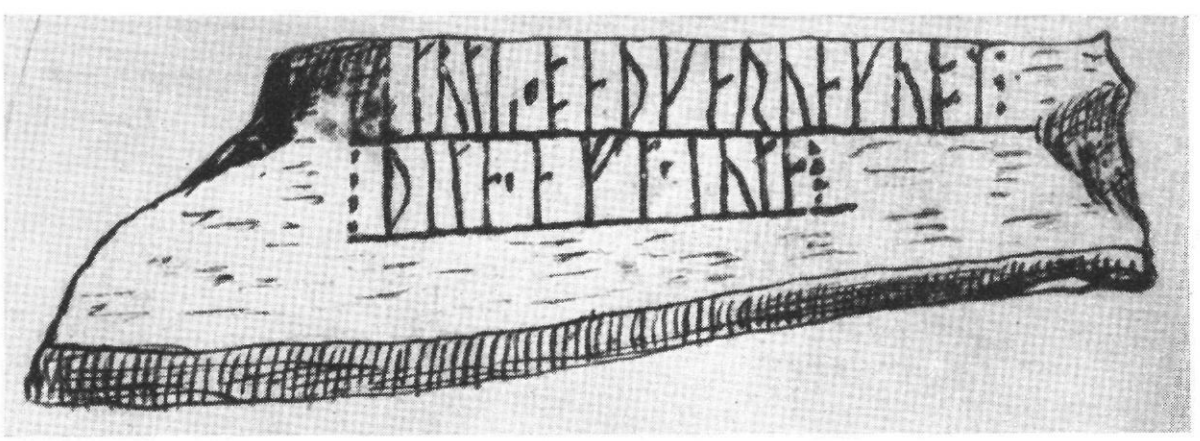

Fig. 5. U 4. Björkö. Teckning av okänd i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil (ATA).

Kanske är detta blott en förvirrad tradition på grundval av det faktum, att det bevarade stycket är en avslagen del av en större sten.

Stenen, som sedan 1826 har tillhört Statens samlingar och varit utställd i museet, har inventarienummer 463: 10.

Sandsten. 0,32×0,15 m. Stenens ursprungliga storlek och form framgår av Sjöborgs och Setons teckningar. Den har varit omkring 1,10 m. hög och omkring 1 m. bred. Det bevarade stycket med runristningen har utgjort övre vänstra hörnet. Att inskriften har varit anbragt här, synes tyda på att stenen verkligen har varit rest. Ristningen är — med undantag av det övre vänstra hörnet — väl bevarad; det förefaller därför sannolikt, att den varit skyddad på något sätt, exempelvis genom att stenen har legat omkullfallen med den ristade ytan nedåt.

Ornamentik saknas. Inskriften är fördelad på två rader, vardera stående på en ristad ramlinje med den nedre raden anbragt omedelbart under den övre. Denna är upptill begränsad av stenens ytterkant. Inskriften är i sin helhet i behåll, med undantag av skiljetecken och möjligen en runa i början. Runorna äro mycket jämnt och väl huggna, tydligen av en van ristare.

Inskrift:

tutiʀ · baþ karua kubl ⁞
5 10 15
⁞ þita · aft · iuta ⁞
20 25

Dottiʀ bað gærva kumbl þetta aft Iuta.

»Dotter lät göra denna vård till minne av Jute.»

Framför runan 1 **t** är en flisa av stenen i övre v. hörnet avslagen. Ramlinjen under den övre raden går fram till en punkt i jämnhöjd med skiljetecknet t. v. i nedre raden, och härifrån finnas spår av en i rät vinkel uppåt gående linje. Sannolikt är detta nedre delen av en ramlinje, som på v. sidan har begränsat den övre runföljden. Mitt mellan denna ramlinje och runan 1 **t** finnes, alldeles invid avflagringens h. kant, ett kort, tydligen ristat streck bevarat; från dess nedersta del går avflagringens kant lodrätt ned mot ramlinjen. Utan tvivel har denna kant blivit bestämd antingen av en runstav eller ett skiljetecken, bestående av en följd korta streck. För det senare talar, att den ej har varit lika djup som runorna (t. ex. det följande **t**) och att den ej når fullt ned till ramlinjen. 1 **t** har sålunda sannolikt varit inskriftens första runa, ehuru det icke kan anses helt uteslutet, att den har föregåtts av en annan runa. Alla övriga runor i inskriften äro fullt tydliga och otvivelaktiga.

Sjöborgs läsning och tolkning äro rent fantastiska: »Jag läser *Singi* (eller *singin*) *Oadkar vekuondina afan* (eller *afai*) *Uno*. Jag tyder, Odinkar söng vecko-anden (eller själmässan hvarje vecka) öfver Unno. Sjelfva formen visar, att stenen ej kunnat vara upprest såsom en Runsten, utan snarare att den varit altarbord i någon kyrka eller kapell. Christna läraren Unno kom till Björkö omkring år 930, blef där några få år, och dog äfven i Sverige. Odinkar den äldre kom omkring år 960 och predikade äfven i Björkö Christendomen. Således har Odinkar kunnat hålla själamässa öfver Unno.»

Liljegrens läsning är däremot riktig, med undantag av att han ej noggrant återger skiljetecknen. Han anmärker, att »runorna likna dem på Forsa-ringen.» — Dybeck läser likaså fullkomligt rätt.

Dottiʀ är som kvinnonamn icke känt från någon annan runinskrift. Däremot är det flera gånger belagt i medeltida urkunder från Sverige (Lundgren), likaså från Danmark (Knudsen o. Kristensen). På Island och i Norge är det okänt; Lind hänvisar endast till ett ortnamn i Östfold, där det synes ingå. Inskriftens **tutiʀ** kan givetvis också vara appellativet *dottiʀ* 'dottern'. — 25—28 **iuta** är ack. av ett mansnamn, som även återfinnes i Ög 64 Bjälbo (gen. **iuta**). Möjligen återger det ett *Iuti*, egentligen ett tillnamn med betydelsen 'jute, jyllänning'. Det anger sålunda härstamningen. Birka stod som bekant i livliga förbindelser med Hedeby i Slesvig. En därifrån eller från någon annan ort i Jylland till Birka inflyttad man kan där ha fått tillnamnet *Iuti*, vilket efterhand helt ersatt hans egentliga namn. Under medeltiden är *Iute* belagt några gånger, både som tillnamn och som egentligt personnamn (Lundgren). **iuti** kan emellertid även, såsom Brate antager (Ög 64), återge ett fsv. *Iudde*, *Iodde* (Lundgren).

Om uttrycket *bað gærva kumbl þetta* se Sö 296.

Inskriften är tydligen en minnesinskrift. Huruvida den varit rest invid en grav, veta vi tyvärr icke. Att den icke har legat inuti en grav, framgår i varje fall tydligt av inskriftens formulering. Ristningens enkla skick, utan ett spår av ornamentik, sammanhänger med det tidsskede som den tillhör. De få runinskrifter med s. k. svensk-norska runor, som vi ha i behåll från det svenska fastlandet, ha alla samma enkla typ. »Birka blef ju som bekant ödelagdt och öfvergifvet inemot år 1000 . . . Inskriften bör på grund af hvad som nyss sagts hänföras till tiden före år 1000» (v. Friesen).

Bugge har framhållit, att avståndet är ringa mellan Björkö och Kärnbo, där Södermanlands enda kända runinskrift med svensk-norska runor (Sö 176) har blivit funnen.

Björkö-stenen har samma former av **a**- och **b**-runorna som Rök-stenen, med bistavarna på h. sidan av huvudstaven. Även **t**-runans bistav har flyttats över till h. sidan; samma form av **t**-runan förekommer på Kärnbo-stenen och den småländska Gursten-stenen. Egendomlig för Björkö-stenen är **l**-runan, vars bistav tvärtom har flyttats över till v. sidan av huvudstaven.

5. Björkö, Adelsö sn.

Pl. 2.

Runstensfragment av röd sandsten, funnet i en stenhög i norra delen av svarta jorden på Björkö och år 1936 överlämnat av herr E. Karlsson, Björkö, till Statens Historiska Museum (inv.-n:r 21404). Storlek 25,5 × 13,3 cm. Stenens tjocklek omkring 5 cm.

På fragmentets ena sida, som har en tämligen jämn yta, finnas rester av en runristning. Runorna begränsas upptill av en ristad linje, nedtill av den avslagna kanten. Runorna äro de s. k. svensk-norska, liksom på U 4.

Inskrift:

sniriʀ ᛬ us - - - -
5 10

Framför 1 **s** en rak linje, som förmodligen icke är någon runa, utan en kantlinje för inskriften. Runan 4 har krökt bistav och har sannolikt varit **r** (icke **þ**), ehuru endast övre delen är bevarad. Av 6 **ʀ** finnes endast ett litet stycke, men fullt säkert. Runan 7 har på h. sidan en rak bistav, varav ett litet stycke är i behåll, Då runan näppeligen kan ha varit **n** eller **r**, är **u** det enda möjliga. Efter 8 **s** finnas endast övre delarna av fyra raka streck i behåll.

1—6 **sniriʀ** har sannolikt varit ett mansnamn, isl. *Snerrir*. Detta förekommer även U 128. Det följande har sannolikt också varit ett namn. De bevarade resterna synas tyda på att detta kan ha varit **usbaki**, *Ospaki*.

6. Björkö, Adelsö sn.

Pl. 2.

Litteratur: Statens Historiska Museum, Kort beskrifning utarb. af O. Montelius, 2 uppl. (1874), s. 58 (3 uppl., 1877, s. 60 o. s. v.).

De båda fragmenten, som ursprungligen ha tillhört samma runsten, anträffades år 1873 i Björkö by. De fördes till Statens Historiska Museum och ha varit utställda i samlingarna.

Ytterligare stycken synas ha anträffats 1875 i stenmurar i byn (Montelius' Vägledning, 3 uppl., 1877, s. 60). Vart de tagit vägen är icke bekant. Möjligen äro de identiska med ett eller annat av de fragment som senare framkommit (U 7 och 8).

Mörk, blågrå granit. Ristningsytornas storlek: A 36 × 30 cm., B 43 × 35 cm.

Inskrift:

A: ×**a** B: **uk**×**eftiʀ**

. . . *ok æftiʀ* . . .

». . . och efter . . .»

7. Björkö, Adelsö sn.

Pl. 3.

Fyra runstensfragment, funna i Björkö by. De ha länge förvarats där hos konstnären Gunnar Hallström men äro numera deponerade i Statens Historiska Museum.

Två av dem (A och B) passa någorlunda ihop och ha kunnat sammanfogas med stenkitt.